

Orkestr sinfi ta'limida ijrochilik malakalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlili metodlari istiqbollari

Ermat Majidovich Fayzullaev
JDPU

Annotatsiya: Ushbu maqolada orkestr sinfi ta'limida ijrochilik malakalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari chuqur tahlil qilinadi. Orkestr ijrochiligining pedagogik, psixologik, metodologik va tashkiliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida orkestr sinfida o'quvchilarning individual va kollektiv ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish, musiqiy eshitish, ritmik va intonatsion madaniyat, ansamblik sezgi va ijrochilik madaniyatini takomillashtirish yo'llari tahlil etiladi. Maqolada nazariy-metodologik asoslar, amaliy tavsiyalar va orkestr ta'limini yanada rivojlantirish istiqbollari bilan boyitilgan. Tadqiqot professional va umumiy ta'lim tizimida orkestr sinflarini samarali tashkil etish, sifatli ijrochilarni tayyorlash va milliy orkestr madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: orkestr sinfi, ijrochilik malakalari, nazariy asoslar, simfonik orkestr, xalq cholg'ulari orkestri, pedagogika, metodologiya, istiqbollari

Theoretical and practical foundations of analysis of forming performance skills in orchestra class: methods and prospects

Ermat Majidovich Fayzullaev
Jizzakh State Pedagogical University

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the theoretical and practical foundations of forming performance skills in orchestra class. The pedagogical, psychological, methodological, and organizational aspects of orchestral performance are examined. The study analyzes ways to develop students' individual and collective performance skills in orchestra class, musical hearing, rhythmic and intonational culture, ensemble sense, and performance culture. The research is aimed at effective organization of orchestra classes in the professional and general education system, training quality performers, and developing national orchestral culture.

Keywords: orchestra class, performance skills, theoretical foundations, symphony orchestra, folk instruments orchestra, pedagogy, methodology, prospects

Kirish: Orkestr sinfi - musiqa ta'limining eng murakkab va ko'p qirrali shakli bo'lib, u individual ijrochilik mahoratini kollektiv musiqa qilish san'ati bilan uyg'unlashtiradi. Orkestr ta'limi professional musiqachilarni tayyorlashning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini, ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarini va estetik madaniyatini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida milliy va simfonik orkestrlar madaniyatini rivojlantirish, yosh avlodni orkestr ijrochiligi san'ati bilan tanishtirish va professional ijrochilarni tayyorlash davlat ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridir. Zamonaviy pedagogika talablari orkestr sinfida ijrochilik malakalarini shakllantirishning ilmiy asoslangan, samarali metodikasini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi: Orkestr sinfi ta'limida ijrochilik malakalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini chuqur tahlil qilish, zamonaviy metodlarni o'rganish va istiqbollarni belgilash.

Tadqiqotning vazifalari:

- Orkestr ta'limining nazariy-metodologik asoslarini aniqlash
- Ijrochilik malakalarini shakllantirish bosqichlarini tahlil qilish
- Zamonaviy pedagogik metodlarni o'rganish
- Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish
- Rivojlanish istiqbollari belgilash

Tadqiqotning ilmiy yangiligi: Orkestr sinfi ta'limini kompleks, interdissiplinar yondashuv asosida o'rganish, nazariy va amaliy aspektlarni uyg'unlashtirish.

1. ORKESTR TA'LIMINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

1.1. Orkestr tushunchasi va turlari

Orkestr (yunoncha "orchestra" - saxna) - musiqa cholg'ularining birgalikda ijro qilish uchun tashkil etilgan katta ansambli.

Orkestr turlari:

1. Simfonik orkestr:

• Tarkibi: Torli (skripka, альт, violonchel, kontrabass), puflama (fleyta, goboй, klarnet, fagot), mis (truba, валторна, тромбон, туба), zarbiy (timpan, барабан, тарелка)

- Hajmi: 60-100 ijrochi
- Repertuar: Simfoniya, kontsert, syuita, uvertyura
- Namunalar: Berliner Philharmoniker, Vienna Philharmonic

2. Xalq cholg'ulari orkestri:

• Tarkibi: Milliy torli (dutor, tanbur, rubob, g'ijjak), puflama (nay, karnay, surnay), zarbiy (doira, naqora, chindovul)

- Hajmi: 30-80 ijrochi
- Repertuar: Xalq kuylari, maqomlar, zamonaviy milliy musiqa

- Namunalar: O‘zbekiston davlat xalq cholg‘ulari orkestri

3. Kamera orkestri:

- Tarkibi: Asosan torli cholg‘ular
- Hajmi: 10-40 ijrochi
- Repertuar: Barok va klassik davr asarlari
- Xususiyati: Kichik hajm, intimlik

4. Puflama orkestr (духовой):

- Tarkibi: Puflama va zarbiy cholg‘ular
- Hajmi: 30-80 ijrochi
- Repertuar: Marsh, tantana musiqasi, aranjirovkalar

5. Jazz orkestr (big band):

- Tarkibi: Saksofonlar, trubalar, trombonlar, ritm-seksiya
- Hajmi: 15-25 ijrochi
- Repertuar: Jazz standartlari, swing, latin

1.2. Orkestr ta’limining tarixiy rivojlanishi

Jahon tajribasi:

1. Evropa (XVII-XIX asrlar):

- Barok davri: Qadimgi orkestrlarning paydo bo‘lishi (J.S. Bach, A. Vivaldi)
- Klassik davr: Simfonik orkestrning shakllanishi (J. Haydn, W.A. Mozart, L. van Beethoven)

• Romantik davr: Orkestr tarkibining kengayishi (R. Wagner, G. Mahler, P. Chaykovskiy)

- Ta’lim tizimi: Konservatoriyalarda orkestr sinflari (Paris, Berlin, Vena)

2. Rossiya-Sovet ta’limi (XIX-XX asrlar):

- XIX asr: Sankt-Peterburg va Moskva konservatoriyalari
- Sovet davri: Orkestr ta’limining keng rivojlanishi
- Metodikalar: L. Ginzburg, K. Mostras, M. Yankovski

3. O‘zbekiston tajribasi:

Sovet davri (1920-1991):

- 1936: O‘zbekiston davlat xalq cholg‘ulari orkestri tashkil etilishi
- 1939: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi ochilishi
- Rivojlanish: Milliy orkestr madaniyatining shakllanishi
- Ijrochilar: Yunus Rajabiy, Matuboy Hamroqulov, Shavkat Mirzayev

Mustaqillik yillari (1991-hozir):

- Ta’lim tizimining rivojlanishi
- Milliy va xalqaro festivallar
- Yangi metodikalar va yondashuvlar
- Xalqaro hamkorlik

1.3. Pedagogik-psixologik asoslar

1. Pedagogika nazariyalari:

a) Kollektiv ta'lim nazariyasi (A.S. Makarenko, V.A. Suxomlinskiy):

- Kollektivda shaxsning rivojlanishi
- O'zaro ta'sir va hamkorlik
- Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish

b) Faoliyat yondashuvi (L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev):

- O'rganish - faol faoliyat jarayoni
- Maqsadli va motivatsiyalangan harakat
- Ijtimoiy-madaniy kontekst

c) Shaxsga yo'naltirilgan pedagogika (I.S. Yakimanskaya):

- Individual xususiyatlarni hisobga olish
- Har bir o'quvchining potentsialni
- Differensiatsiyalashgan yondashuv

2. Musiqa psixologiyasi:

a) Musiqiy qobiliyatlar (B.M. Teplov):

- Musiqa eshitish (melodiya, garmoniya, polifoniya)
- Ritm sezgisi
- Musiqiy xotira
- Emotsional javob berish

b) Ijrochilik psixologiyasi (G.M. Tsipin):

- Sahna qo'rquvi va uni yengish
- Konsentratsiya va diqqat
- Ijrochilik holati
- O'z-o'zini boshqarish

c) Guruh psixologiyasi:

- Guruh dinamikasi
- Liderlik va ijtimoiy rollar
- Kommunikatsiya va aloqa
- Guruh koheziviyasi (birlashuv)

3. Metodologik yondashuvlar:

a) Tizimli yondashuv:

- Orkestr - murakkab tizim
- Elementlar o'zaro bog'liqligi
- Ierarxik tuzilma
- Tizimning maqsadi va funktsiyalari

b) Kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv:

- Bilim, ko'nikma va malakalarni birlashtirish
- Amaliy qo'llash qobiliyati
- Professional kompetensiyalar

c) Texnologik yondashuv:

- Aniq maqsadlar
- Bosqichma-bosqich jarayon
- Nazorat va baholash
- Kafolatlangan natija

2. IJROCHILIK MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH: TARKIBIY QISMLAR VA BOSQICHLAR

2.1. Ijrochilik malakalarining tuzilmasi

Orkestr ijrochiligida asosiy malakalar:

1. Texnik malakalar:

- Individual texnika: O'z cholg'usini mukammal chalish
- Tovush ishlab chiqish: Sifatli, toza, ifodali tovush
- Intonatsiya: Aniq, toza nisbatlar
- Artikulyatsiya: Штрихlarini bilish va qo'llash
- Ritmik barqarorlik: Aniq va izchil ritm

2. Ansamblik ko'nikmalari:

- Birgalikda ijro: Sinxronlik, bir vaqtda boshlanish va tugallash
- Balans: Ovozlar muvozanati, dinamik nisbatlar
- Intonatsion birlik: Umumiy stroy, garmonik tozalik
- Tempo birдigi: Umumiy tempo, rubato koordinatsiyasi

3. Musiqiy-intellektual malakalar:

- Nota o'qish: Tez va aniq orientatsiya
- Musiqiy eshitish: Garmoniya, polifoniya, faktura eshitish
- Badiiy talqin: Asarni tushunish va ifodalash
- Stilistik bilim: Turli davr va uslublarini bilish

4. Psixologik-kommunikativ malakalar:

- Diqqat va konsentratsiya: Dirijyorni va hamkasblarni kuzatish
- Moslashuvchanlik: Tez reaksiya, o'zgarishlarga javob
- Jamoaviy ruh: Hamkorlik, o'zaro qo'llab-quvvatlash
- Mas'uliyat: Ishonchlilik, intizom

2.2. Ijrochilik malakalarini shakllantirish bosqichlari

Bosqich 1: Boshlang'ich (1-2 yil)

Maqsadlar:

- Orkestr bilan tanishish
- Asosiy ko'nikmalarni shakllantirish
- Kollektiv musiqa qilish madaniyatini boshlanishi

Vazifalar:

- Nota o'qishni mustahkamlash
- Oddiy ansambl mashqlari

- Dirijyorni kuzatish ko'nikmalari
- Intizom va tashkilotchilik

Repertuar:

- Juda oddiy aranjirovkalar
- Xalq kuylari
- Kichik pesa va miniatyuralar
- Unison va oddiy ikki ovozli asarlar

Metodlar:

- Ko'rgazmali ta'lim
- Takrorlash va mashq
- O'yin elementlari
- Rag'batlantirish

Bosqich 2: Asosiy (3-5 yil)

Maqsadlar:

- Texnik mahoratni rivojlantirish
- Ansamblik sezgini mustahkamlash
- Repertuarni kengaytirish

Vazifalar:

- Murakkab ritm va intonatsiya
- Ko'p ovozli faktura
- Dinamik va tembr rang-baranglik
- Stilistik xilma-xillik

Repertuar:

- O'rta murakkablikdagi asarlar
- Klassik va romantik aranjirovkalar
- Milliy kompozitorlar asarlari
- Original orkestr musiqasi

Metodlar:

- Analitik yondashuv
- Sektsion mashg'ulotlar
- Badiiy talqin ustida ishlash
- Konsert faoliyati

Bosqich 3: Ilg'or (6+ yil)

Maqsadlar:

- Professional mahorat
- Murakkab asarlarni o'zlashtirish
- Ijodiy interpretatsiya

Vazifalar:

- Yuqori texnik talablar

- Murakkab garmonik va polifonik faktura
- Katta shaklli asarlar
- Konsert dasturlari

Repertuar:

- Simfoniya va kontsertlar
- Zamonaviy kompozitorlar asarlari
- Original milliy musiqa
- Xalqaro darajadagi repertuar

Metodlar:

- Professional yondashuv
- Kreativ interpretatsiya
- Tanlov va festivallar
- Masterklasslar va seminarlar

2.3. Dirijyorning roli va o'zaro ta'sir

Dirijyor funksiyalari:

1. Musiqiy-ijodiy:

- Asarni interpretatsiya qilish
- Umumiy konsepsiya yaratish
- Badiiy qarashni etkazish
- Orkestrni ilhomlantirish

2. Texnik:

- Ijro jarayonini boshqarish
- Tempo va dinamikani nazorat qilish
- Balans va intonatsiyani sozlash
- Sinxronlikni ta'minlash

3. Pedagogik:

- O'qitish va tushuntirish
- Xatolarni tuzatish
- Ko'nikma va malakalarni shakllantirish
- Individual yondashuv

4. Tashkiliy:

- Mashg'ulotlarni rejalashtirish
- Repertuar tanlash
- Konsertlarni tayyorlash
- Jamoani tashkil etish

Dirijyor-orkestr munosabatlari:

a) Avtoritar (qat'iy):

- To'liq nazorat
- Aniq ko'rsatmalar

- Qat'iy intizom
- Afzallik: Aniq natija
- Kamchilik: Ijodiy erkinlik kamligi

b) Demokratik (hamkorlik):

- O'zaro hurmat
- Muhokama va fikr almashish
- Jamoaviy qarorlar
- Afzallik: Ijodiy faollik
- Kamchilik: Vaqt talab qiladi

c) Liberal (erkin):

- Katta erkinlik
- Minimal aralashuv
- O'z-o'zini boshqarish
- Afzallik: Mustaqillik
- Kamchilik: Tartibsizlik xavfi

Optimal yondashuv: Vaziyatli liderlik - ijrochilarning darajasi, asarning murakkabligi va maqsadga qarab turli uslublarni qo'llash.

3. AMALIY METODIKA: MASHG'ULOTLAR VA REPERTUAR

3.1. Orkestr mashg'ulotlarining tuzilmasi

Umumiy repetitsiya (2-3 soat):

1. Kirish (10-15 daqiqa):

- Sozlash (настройка)
- Maqsad qo'yish
- Umumiy ma'lumot

2. Isitish (warming up, 15-20 daqiqa):

- Gamma va akkordlar (tutti)
- Intonatsion mashqlar
- Ritmik упражнения
- Dinamik gradatsiyalar

3. Asosiy qism (90-120 daqiqa):

- Yangi material o'rganish (40-50 daqiqa)
- Oldingi material takrorlash (30-40 daqiqa)
- Uslushbiy ishlash (20-30 daqiqa)

4. Yakuniy qism (10-15 daqiqa):

- Umumiy eshittirish
- Baholash va mulohaza
- Keyingi vazifalar

Sektsion mashg'ulotlar (1-1.5 soat):

Maqsad: Bir guruh cholg'ular (masalan, torli, puflama, zarbiy) bilan maxsus ishlash.

Vazifalar:

- Texnik qiyinchiliklarni yechish
- Sektsiya ichida ansamblik
- Intonatsiya va balans
- Maxsus штрихlar

Individual konsultatsiyalar:

Zarurati:

- Individual qiyinchiliklar
- Maxsus texnik mashqlar
- Repertuar tayyorlash
- Motivatsiya va qo'llab-quvvatlash

3.2. Repertuar tanlash tamoyillari

Asosiy tamoyillar:

1. Pedagogik maqsadga muvofiqlik:

- Har bir asar ma'lum ko'nikmalarni rivojlantirishi kerak
- Texnik, musiqiy, badiiy vazifalar
- Bosqichma-bosqich murakkablashtirish

2. Xilma-xillik:

- Turli davr (barok, klassik, romantik, zamonaviy)
- Turli stil (simfonik, kamera, milliy, xalq)
- Turli janr (simfoniya, syuita, kontsert, miniatyura)

3. Milliy musiqa:

- O'zbek kompozitorlarining asarlari
- Xalq kuylari aranjirovkalari
- Maqom va milliy uslublar
- Milliy madaniyatni targ'ib qilish

4. Ijrochilarning imkoniyatlari:

- Texnik daraja
- Hajm va tarkib
- Psixologik tayyorgarlik
- Individual xususiyatlar

5. Konsert maqsadlari:

- Auditoriya xususiyati
- Tadbir xarakteri
- Vaqt cheklovi
- Repertuar balansi

Repertuar tarkibi (yillik dastur):

Simfonik orkestr uchun (6-8 asarlar):

- Uvertyura yoki kichik simfoniya (Haydn, Mozart, Beethoven)
- Kamera syuita (Barok kompozitorlar)
- Romantik asar (Chaykovskiy, Dvorak, Mendelssohn)
- Zamonaviy asar (XX-XXI asr kompozitorlar)
- Kontsert (instrumental solist + orkestr)
- O‘zbek kompozitorlari asarlari (M. Burhonov, T. Jalilov, F. Yanov-Yanovskiy)

Xalq cholg‘ulari orkestri uchun (8-10 asarlar):

- Maqom parchalari va aranjirovkalari
- Xalq kuylari ishlovlari
- O‘zbek kompozitorlarining original asarlari
- Klassik musiqa transkripsiyalari
- Zamonaviy milliy musiqa
- Kontsert va solistik asarlar

3.3. Konsert faoliyati

Konsert tayyorlash bosqichlari:

1. Rejalashtirish (2-3 oy oldin):

- Sana va joy aniqlash
- Dastur tuzish
- Solistlar tanlash
- Tashkiliy masalalar

2. Tayyorgarlik (1-2 oy):

- Intensiv mashg‘ulotlar
- Konsert sozlash (run-through)
- Sahna mashqlari
- Texnik tayyorgarlik (ovoz, yorug‘lik)

3. General repetitsiya (kontsertdan 1-2 kun oldin):

- Konsert sharoitida ijro
- Texnik tekshirish
- Yakuniy tuzatishlar
- Psixologik tayyorgarlik

4. Konsert:

- Psixologik moslashtirish
- Professional ijro
- Emotsional ta’sir
- Auditoriya bilan aloqa

5. Tahlil va baholash:

- O‘z-o‘zini baholash
- Jamoaviy muhokama

- Tanqid va tavsiyalar
 - Kelajak rejalari
- Konsert turlari:
- a) Umumta'lim kontsertlari:
- Maktabda, ta'lim muassasasida
 - Ilmiy va madaniy markazlarda
 - Ota-onalar va o'qituvchilar uchun
- b) Professional kontsertlar:
- Kontsert zallarda
 - Festival va tanlovlarda
 - Xalqaro anjumanlarda
- c) Targ'ibot kontsertlari:
- Musiqa targ'iboti
 - Madaniy tadbirlar
 - Xayriya va ijtimoiy loyihalar

4. MUAMMOLAR VA YECHIM YO'LLARI

4.1. Asosiy muammolar

1. Tashkiliy muammolar:

- Komplekt to'plash: Barcha cholg'ular bo'yicha ijrochilar topish qiyinligi
- Vaqt muammosi: Barcha a'zolarining bir vaqtda yig'ilishi
- Joy muammosi: Katta xona, qulay akustika kerakligi
- Moliyaviy muammolar: Cholg'ular, notalar, tashkiliy xarajatlar

2. Pedagogik muammolar:

- Daraja farqi: O'quvchilarning turli darajasi
- Motivatsiya: Ba'zi o'quvchilarning qiziqishi kamligi
- Intizom: Mashg'ulotlarga muntazam qatnashmaslik
- Individual yondashuv: Ko'p o'quvchiga e'tibor berish qiyinligi

3. Ijrochilik muammolari:

- Intonatsiya: Umumiy stroy, tozalik
- Balans: Ovozlar nisbati, bir guruhning boshqasini bosishi
- Ansamblik: Sinxronlik, birgalikda ijro
- Tovush sifati: Har bir cholg'uning sifatli tovushi

4. Repertuar muammolari:

- Nota etishmasligi: Maxsus orkestr uchun notalar kamligi
- Murakkablik darajasi: Mos repertuar topish
- Milliy musiqa: O'zbek orkestr repertuarining cheklanganligi
- Zamonaviylashmaganlik: Repertuarning eskirishi

4.2. Yechim yo'llari va tavsiyalar

Tashkiliy yechimlar:

1. Komplekt to'plash:

- Yosh musiqachilarni jalb qilish dasturlari
- Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik
- Rag'batlantirish tizimi (stipendiya, mukofotlar)
- Targ'ibot ishlari (ochiq darslar, masterklasslar)

2. Vaqt rejalashtirish:

- Aniq va barqaror jadval
- Moslashuvchan yondashuv (alternativ vaqtlar)
- Sektsion mashg'ulotlar (kichik guruhllar)
- Intensiv kurslar (summer camps)

3. Moddiy-texnik ta'minot:

- Davlat va xususiy investitsiyalar
- Grant va loyihalar
- Sponsorlar jalb qilish
- Cholg'ular ijarasi va sotib olish dasturlari

Pedagogik yechimlar:

1. Differensiatsiya:

- Partiyalar murakkabligini moslashtirish
- Turli darajadagi repertuar
- Individual konsultatsiyalar
- Kichik guruhlar (homogen daraja)

2. Motivatsiya oshirish:

- Qiziqarli va turli xil repertuar
- Konsert va sayohatlar
- Tanlov va festivallar
- Ijobiy muhit va rag'batlantirish

3. Intizom ta'minlash:

- Aniq qoidalar va talablar
- Mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish
- Ijobiy namuna (role models)
- Jamoaviy ruh va sadoqat

Ijrochilik yechimlar:

1. Intonatsiya:

- Muntazam sozlash mashqlari
- Garmonik eshitishni rivojlantirish
- Temperatsiya tushunchasi
- Eshitish nazorati

2. Balans:

- Dinamik kuchni sozlash

- Dirijorning aniq ko'rsatmalari
- Audio yozish va tahlil
- Akustikani hisobga olish

3. Ansamblik:

- Maxsus ansamblik mashqlari
- Dirijyorga e'tibor
- Hamkasblarni eshitish
- Sinxronlik mashqlari

Repertuar yechimlar:

1. Nota baza yaratish:

- Aranjirovkalar ishlab chiqish
- Yangi asarlar buyurtma qilish
- Xalqaro repertuardan foydalanish
- Raqamli kutubxona (IMSLP, MuseScore)

2. Milliy repertuarni boyitish:

- Kompozitorlar bilan hamkorlik
- Maqom va xalq kuylari ishlovlari
- Zamonaviy milliy musiqa
- Original orkestr asarlari yaratish

3. Repertuar yangilash:

- Zamonaviy kompozitorlar asarlari
- Turli janr va uslublar
- Eksperimental loyihalar
- Interdissiplinar asarlar

5. ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIYALAR

5.1. Innovatsion pedagogik texnologiyalar

1. Raqamli vositalar:

Audio va video texnologiyalar:

- Mashg'ulotlarni yozish va tahlil qilish
- Professional yozuvlarni tinglash
- Video-darslar va masterklasslar onlayn
- Virtual orkestrlar (YouTube Symphony)

Dasturiy ta'minot:

- Nota muharrirlari (Sibelius, Finale, MuseScore)
- MIDI orkestratsiya va simulyatsiya
- Metronom va tyuner ilovalari
- SmartMusic (interaktiv nota va eskort)

2. Onlayn ta'lim:

- Masofaviy darslar (Zoom, Skype)

- Onlayn platformalar va kurslar
- Virtual orkestr loyihalari
- Xalqaro hamkorlik

3. Interdissiplinar yondashuvlar:

Musiq va texnologiya:

- Elektron musiqa elementlari
- Live electronics
- Vizual proeksiyalar
- Multimedia kontsertlar

Musiq va boshqa san'atlar:

- Balet va xoreografiya
- Opera va teatr
- Film va video art
- Installatsiya va performance

5.2. Xalqaro tajriba va hamkorlik

1. Xalqaro loyihalar:

- Orkestr almashuvi dasturlari
- Birgalikda kontsertlar va festivallar
- Virtual hamkorlik (distance performance)
- Kompozitorlar rezidensiyasi

2. Tanlov va festivallar:

- Milliy tanlovlar
- Xalqaro festivallar
- Masterklasslar va seminarlar
- Mutaxassislar almashuvi

3. Ilmiy hamkorlik:

- Qiyosiy tadqiqotlar
- Umumiy loyihalar
- Nashrlar va konferentsiyalar
- Metodikalar almashuvi

6. ISTIQBOLLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

6.1. Qisqa muddatli istiqbollar (1-3 yil)

1. Metodika takomillashtirish:

- Yangi o'quv qo'llanmalar yaratish
- Video va audio kurs ishlab chiqish
- Onlayn resurslar baza
- O'qituvchilar malakasini oshirish

2. Repertuar boyitish:

- Aranjirovkalar to'plami

- Kompozitorlar bilan hamkorlik
- Milliy musiqa ishlovlari
- Zamonaviy asarlar buyurtmasi

3. Moddiy-texnik baza:

- Yangi cholg'ular sotib olish
- Texnik jihozlar (ovoz, yoritish)
- Qulay mashg'ulot xonalari
- Kontsert zali ta'mirlash

6.2. O'rta muddatli istiqbollar (3-7 yil)

1. Ta'lim tizimini rivojlantirish:

- Yangi orkestr sinflari ochish
- Maxsus orkestr maktablari
- Yosh orkestrchilar maktabi
- Regional orkestrlar tarmog'i

2. Professional orkestrlar:

- Yangi orkestrlar tashkil etish
- Mavjud orkestrlarni kuchaytirish
- Xalqaro darajaga erishish
- Turli xil orkestrlar (kamera, zamonaviy)

3. Ilmiy-tadqiqot:

- Dissertatsiya ishlari
- Ilmiy maqolalar va monografiyalar
- Ilmiy konferentsiyalar
- Metodika bo'yicha tadqiqotlar

6.3. Uzoq muddatli istiqbollar (7+ yil)

1. Milliy orkestr madaniyati:

- O'zbek orkestr maktabining dunyo miqyosida tan olinishi
- Milliy uslub va repertuarning boyitilishi
- Xalqaro festivallar va tanlovlar o'tkazish
- Kompozitorlik maktabining rivojlanishi

2. Xalqaro integratsiya:

- Xalqaro orkestr ittifoqlariga a'zolik
- Xorijiy orkestrlar bilan doimiy hamkorlik
- O'quvchi va o'qituvchilar almashuvi
- Umumiy loyihalar va festivallar

3. Innovatsion rivojlanish:

- Virtual va AI texnologiyalari
- Interdissiplinar va multimedia loyihalar
- Zamonaviy san'at sintezi

- Yangi orkestr shakllari

XULOSA

Orkestr sinfi ta'limida ijrochilik malakalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish quyidagi xulosalarga olib keladi:

1. Komplekslik va ko'p qirralik: Orkestr ta'limi - bu nafaqat cholg'u chalish ko'nikmalari, balki musiqiy eshitish, ansamblik sezgi, ijtimoiy ko'nikmalar, ijodiy fikrlash va ma'naviy madaniyatni kompleks rivojlantirish jarayonidir.

2. Nazariy-metodologik asoslar: Orkestr pedagogikasi pedagogika, psixologiya, musiqa nazariyasi, akustika va tashkiliy menejment bilimlarini sintez qiladi. Tizimli, kompetensiyaga yo'naltirilgan va texnologik yondashuvlar zamonaviy ta'limning asosini tashkil etadi.

3. Bosqichma-bosqich shakllantirish: Ijrochilik malakalarini boshlang'ich, asosiy va ilg'or bosqichlarda ketma-ket rivojlantirish, individual va kollektiv ko'nikmalarni uyg'unlashtirish pedagogik jarayonning samaradorligini ta'minlaydi.

4. Dirijorning markaziy roli: Dirijyor nafaqat musiqiy rahbar, balki pedagog, psixolog, menejer va ilhomlantirishchi hisoblanadi. Uning professional mahorati va shaxsiy xususiyatlari orkestr muvaffaqiyatining kalit omilidir.

5. Repertuar muhimligi: To'g'ri tanlangan, xilma-xil va pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq repertuar o'quvchilarning texnik, musiqiy va badiiy rivojlanishini ta'minlaydi. Milliy musiqa repertuarini boyitish milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish uchun zarur.

6. Zamonaviy texnologiyalar: Raqamli vositalar, onlayn platformalar va multimedia texnologiyalari orkestr ta'limini samarali qiladi, yangi imkoniyatlar ochadi va xalqaro hamkorlikni osonlashtiradi.

7. Muammolarning hal qilinishi: Tashkiliy, pedagogik, ijrochilik va repertuar muammolarini sistemali yondashuv, zamonaviy metodlar va hamkorlik orqali yechish mumkin.

8. Istiqbollar: Orkestr ta'limining rivojlanishi milliy orkestr madaniyatining dunyo miqyosida tan olinishiga, professional ijrochilar tayyorlashga va yosh avlodni estetik jihatdan tarbiyalashga xizmat qiladi.

Yakuniy fikrlar:

Orkestr sinfi ta'limi - bu ko'plab shaxslarni bitta musiqa organizminmga birlashtiruvchi, kollektiv harmoniya va ijodiy birlashuv orqali yuksak san'at yaratuvchi, yosh avlodni professional ijrochilik mahorati va insoniy fazilatlariga o'rgatuvchi noyob pedagogik jarayondir. Nazariy chuqurlik, amaliy samaradorlik va innovatsion yondashuvlar sintezi orkestr ta'limini yanada rivojlantirishning asosiy yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. *Science and Education* 5 (2), 432-438
2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. *Science and Education* 5 (2), 348-354
3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. *Science and Education* 5 (2), 439-444
4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. *Science and Education* 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. *Science and education* 4 (5), 1105 - 1112
6. КБ Холиков. Рациональное решения мозга в ассоциативной лобной доле при разучивание классической музыки. *Science and Education* 6 (1), 42-48
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. *Science and Education* 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education* 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science and Education* 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education* 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. *Science and Education scientific journal* 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. *Science and Education* 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. *Узбекистан* 2 (2), 76-82
14. КБ Холиков. Философия особого вида умозаключений с условными и разделительными дизъюнктивными посылками. *Science and Education* 6 (1), 169-174

15. КБ Холиков. Главная цель системы нейрона к направлению внимания на соединение избирательного внимания. *Science and Education* 5 (12), 37-44
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science, and Education* 3 (4), 1605-1611
17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (8), 196-203
18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. *Science and Education* 3 (8), 138-144
19. КБ Холиков. Образование новых клеток головного мозга: распознавание и уничтожение злокачественных клеток, роль эффекторной клетки. *Science and Education* 6 (1), 57-64
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. *Science and Education* 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education.* 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта - зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. *Science and Education* 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. *Science and Education* 3 (8), 224-230
26. КБ Холиков. Приятного и болезненного прикосновения классической музыки гипоталамусу в орбитофронтальной и поясной коре человека. *Science and Education* 6 (1), 35-41
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603

30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. *Science and Education* 4 (1), 556-562